

УДК 343.97

Царенко Сергій Іванович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності

Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Tsarenko Serhii

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theory of Law and Criminal Procedure

National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky

ORCID: 0000-0002-2861-2514

Логінова Наталія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності

Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Loginova Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Theory of Law and Criminal Procedure

National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky

ORCID: 0000-0002-3296-3659

Дерев'янка Тетяна Михайлівна

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності

Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Derevyanko Tetiana

Candidate of Psychological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Legal Theory and Criminal Procedural Activity

National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky

ORCID: 0000-0003-0318-8195

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-1-9569

ЗАПОБІГАННЯ ПІДВИЩЕНИМ РИЗИКАМ ГРОМАДСЬКОЇ ВРАЗЛИВОСТІ ПРИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

PREVENTION OF INCREASED RISKS OF PUBLIC VULNERABILITY IN HUMAN TRAFFICKING IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT IN UKRAINE

Анотація. Вступ. В статті досліджуються питання торгівлі людьми, поневолення та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в тому числі у контексті масової міграції чоловіків, жінок та дітей, які постраждали від воєнного конфлікту чи переміщення, з огляду на існування для них особливих ризиків стати жертвами торговців людьми через крах захисних політичних, правових, економічних і соціальних систем. Стаття пропонує розуміння торгівлі людьми в її багатьох формах, чинників, що сприяють її існуванню, жертв, на яких вона впливає, і тих, хто скоює цей злочин. Стаття ґрунтується на висновках останніх теоретичних досягнень, сформульованих криминологами, щоб розкрити криминологічне мислення про те, що нинішня обстановка з міграцією та українцями, які шукають прихистку, досягає кризової точки в Європі, а ситуація ризику торгівлі людьми набула надзвичайної критичності. Розглянуто зв'язки між торгівлею людьми, конфліктом, міжнародною реакцією та заходами держав щодо запобігання торгівлі людьми та надання підтримки і захисту тим, хто перебуває у групі ризику торгівлі людьми. Представлено нові аспекти щодо торгівлі людьми

під час конфлікту, спираючись на досвід науковців і практиків, щоб розвивати та пропонувати різні точки зору, включаючи обговорення існуючих рамок і перспектив, включно з законодавством і політикою. Незважаючи на те, що дані аналізу більшості наукових досліджень стосуються торгівлі людьми для сексуальних цілей та торгівлі людьми для використання у трудових цілях осіб, переміщених до інших країн, стаття використовує більш інклюзивний підхід, висвітлюючи те, що наразі відомо про воєнний конфлікт та його економічні наслідки, в контексті підвищення вразливості українців, які не є переселенцями. Стаття містить огляд питань щодо порушень прав людини, що призводить до грубої експлуатації жертв торгівлі людьми та сучасні реакції на цей злочин, представляє як теоретичні погляди, так і практичні підходи до вирішення проблеми торгівлі людьми, містить досвід і стратегії урядових організацій.

Ключові слова: збройний конфлікт; торгівля людьми; міграція; депортація; переміщення; експлуатація; сексуальна експлуатація; злочинність.

Summary. Introduction. The article explores issues of human trafficking, enslavement and sexual violence related to conflict, including in the context of mass migration of men, women and children affected by military conflict or displacement, given the existence of particular risks for them to become victims of traffickers people due to the collapse of protective political, legal, economic and social systems. The article offers an understanding of human trafficking in its many forms, the factors that contribute to its existence, the victims it affects, and those who commit the crime. The article is based on the conclusions of the latest theoretical advances formulated by criminologists to reveal the criminological thinking that the current situation with migration and Ukrainians seeking asylum has reached a crisis point in Europe, and the situation of the risk of human trafficking has become extremely critical. The links between human trafficking, conflict, international response and measures of states to prevent human trafficking and provide support and protection to those at risk of human trafficking are considered. New aspects of human trafficking in conflict are presented, drawing on the experiences of scholars and practitioners to develop and offer different perspectives, including legislation and policy. Although most of the research data analyzed deals with trafficking for sexual purposes and trafficking for the use of internally displaced persons, the article takes a more inclusive approach, highlighting what is currently known about military conflict and its economic consequences in the context of increasing the vulnerability of Ukrainians who are not immigrants. The article provides an overview of human rights violations that lead to the gross exploitation of victims of human trafficking and modern responses to this crime, presents both theoretical views and practical approaches to solving the problem of human trafficking, and contains the experience and strategies of government organizations.

Key words: armed conflict, human trafficking, migration, deportation, displacement, exploitation, sexual exploitation, crime.

Постановка проблеми. Торгівля людьми — це одна з найбільш швидкозростаючих сфер злочинної діяльності в усьому світі із зловживання правами та гідністю особи, що передбачає експлуатацію вразливих осіб шляхом використання шахрайства, сили, погроз чи обману з єдиною метою отримання економічної вигоди. 24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, спричинивши ескалацію конфлікту, який розпочався після незаконної анексії Криму в 2014 році та наступної розв'язаної нею війною на території Донецької та Луганської областей. Війна в Україні призвела до найбільш зростаючої кількості людей, які шукають прихистку у світі, та яка сприймається як одна з найбільших сучасних загроз європейській безпеці після Другої світової війни. Беззаперечним є зв'язок між війною та торгівлею людьми, який збільшує ймовірність торгівлі людьми всередині державних кордонів та через них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження торгівлі людьми в контексті збройного конфлікту продовжує привертати увагу міжнародної спільноти. Зокрема United Nations Security Council у 2017 році було розглянуто Резолюцію № 2388 та заявлено рішуче засудження всіх випадків торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, кількість яких складає переважну більшість усіх жертв торгівлі людьми у районах охоплених зброй-

ним конфліктом. Крім того зазначено, що торгівля людьми підриває верховенство права та сприяє іншим формам транснаціональної організованої злочинності, яка може загострити конфлікт і створювати небезпеку та нестабільність, підкреслено важливість співпраці у забезпеченні дотримання міжнародного права при розслідуванні та судовому переслідуванні випадків торгівлі людьми.

Існуючі наукові дослідження вказують на створення та посилення конфліктами можливостей для вчинення злочинів (Kidd A.) [1, с. 48–51], зокрема торгівлі людьми (Fenton T., Muraszkiwicz J., Watson H.) [2, с. 143–168]. Тому обґрунтованим є занепокоєння, що війна в Україні створила умови, які сприяють зростанню торгівлі людьми, особливо серед переміщених жінок і дітей. Проте існує лише обмежена кількість наукових праць, яка розглядає теоретичні погляди та практичні підходи до вирішення проблеми торгівлі людьми, і в переважній більшості зосереджені вони лише на сексуальному насильстві. Науковці наголошують, що зростаюча криза вже не вперше свідчить про те, що пов'язане з конфліктом сексуальне насильство потребує термінових дій (Ibala R.-M., Mukwege D., Seelinger K. T., Stark L., Tovpeko Y.) [3, с. 2173–2175] та надають рекомендації щодо кращого задоволення потреб у сфері охорони здоров'я тих, хто був переміщений унаслідок війни

(Kumar V. N) [4, с. 11–27]. Досліджують небезпеку збільшення ризиків секс-торгівлі, гендерно-обумовленого насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом (А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич) [5, с. 33] та сексуальної експлуатації в умовах збройних конфліктів в Африці, Азії та на Близькому Сході [6, с. 5–28], воєнні та постконфліктні зони як зони походження, транзиту та призначення торгівлі жінками на прикладі окремих регіонів [7, с. 19–38], причини торгівлі людьми в контексті запобігання злочинності та управління безпекою (Fenton T., Muraszkievicz J., Watson H.) [2, с. 143–168]. Проте відносно мало дослідницької уваги приділено торгівлі та експлуатації людей, які тікають від збройного конфлікту в Україні, тому виникла необхідність в аналізі чинних практик із протидії торгівлі людьми в контексті даного збройного конфлікту з метою усунути цю прогалину та проаналізувати різні ризики торгівлі людьми, що виникають в умовах війни, а також можливі наслідки для негайної та довгострокової відповіді на вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну змусило вісім мільйонів людей залишити Україну до січня 2023 року, та ще майже 5,4 мільйона були переміщені в межах її кордонів, що загалом складає майже третину населення України. За оцінками експертів, 90 відсотків тих, хто залишив країну, становлять жінки та діти, а понад 50 відсотків дітей в Україні є переміщеними особами. Дана категорія біженців та переміщених осіб особливо вразлива до торгівлі людьми. Навіть для тих, хто не переміщений, війна підвищує вразливість до торгівлі людьми.

Kidd, A. висуває теорію про те, що основний механізм, за допомогою якого конфлікти роблять людей більш вразливими до жертв торгівлі людьми, полягає в тому, що вони зменшують свободу волі, обмежують їхні альтернативи і, таким чином, змушують їх приймати рішення, які вони цілком можуть визнати ризикованими, але які, тим не менш, представляють «найменш гірший» доступний варіант [1, с. 48–51].

З 2014 року до повномасштабного вторгнення РФ в 2022 році в районах України, що перебували під контролем сил, які очолювала РФ, можливості працевлаштування були незначними, надходження гуманітарної допомоги, призначеної для задоволення потреб цивільного населення, були обмежені місцевими представниками так званої «влади». Мешканці територій, які перебували під контролем РФ та жителі Криму зазнавали значних перешкод в отриманні або продовженні документів, які посвідчують особу, що підвищувало їх вразливість до експлуатації. Правоохоронними органами зафіксовано факти повідомлення про трудову експлуатацію українців, зокрема на шахтах, які контролювались РФ на території Луганської та Донецької областей.

Міжнародні організації також повідомляли про зміну демографічних показників українських жертв торгівлі людьми з початку конфлікту в 2014 році, зокрема про поширення практики експлуатації чоловіків у примусовій праці на окупованій РФ території, злочинності, наприклад, для торгівлі наркотиками та в якості кур'єрів [8, с. 1–3].

Ідея Muraszkievicz, J. про те, що потерпілих від торгівлі людьми не слід карати за правопорушення, які вони були змушені вчинити під час або внаслідок торгівлі людьми, отримала широке визнання. Вона займає важливе місце в Рекомендованих принципах і керівних положеннях щодо прав людини та торгівлі людьми, прийнятих Верховним комісаром ООН з прав людини в 2002 році, а також у конвенціях Council of Europe та Association of South East Asian Nations про боротьбу з торгівлею людьми, а також у внутрішньому законодавстві багатьох країн. Хоча цей принцип визнається, залишається значна розбіжність у поглядах щодо того, наскільки далеко він може зайти, від повного виправдання до його повного виключення за деякі серйозні злочини. Muraszkievicz, J., переконливо стверджує, що, принаймні, нам потрібно ретельно розслідувати, як саме деякі люди потрапили до терористичних організацій. Якщо у них справді не було вибору, якщо вони стали жертвами торгівлі людьми, тоді необхідно вирішити складні питання щодо встановлення вини [2, с. 143–168].

Крім того торговці людьми викрадали жінок і дівчат із зон уражених конфліктом для експлуатації у сексуальній та трудовій сферах в Україні та РФ. Торговці людьми націлювалися на внутрішньо-переміщених осіб та піддавали деяких українців примусовій праці на непідконтрольній Україні території, зазвичай шляхом викрадення, торгівлі і вимагання, що продовжує мати місце після того, як в лютому 2022 року РФ почала повномасштабну війну проти України [8, с. 1–3].

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України, громадяни України масово евакуювались з країни у лютому — березні 2022 року. На кордоні з Польщею у прикордонних пунктах і в транзитних центрах торгівці людьми націлювалися на переміщених українців, пропонуючи їм транспорт чи житло в обмін на домашню працю чи комерційний секс. Громадяни України, які наразі шукають прихисток у різних країнах продовжують залишатися під загрозою примусової праці в багатьох секторах, включаючи будівництво, виробництво, домашні роботи, догляд за дітьми та сезонне сільське господарство. Торговці людьми змушують деяких жертв брати участь у нелегальному виробництві підроблених тютюнових виробів, злочинні групи — у іншій незаконній діяльності за кордоном та вуличному жебракуванню [8, с. 1–3].

Важливо відмітити, що зростання ризиків для пов'язаної з конфліктом торгівлі людьми та експлуатації має пряму кореляцію з реакцією держав на біженців, включаючи політику прикордонного контролю в інших регіонах і існуючу в зв'язку із цим відсутність безпечних і законних маршрутів. Програми гуманітарної допомоги у багатьох країнах, такі як «Тимчасовий захист», забезпечили гарантований початок у зниженні ризику торгівлі людьми та експлуатації серед переміщених та вразливих українців у межах Європейського Союзу (ЄС) на кожному етапі їхньої подорожі, забезпечивши цим особам захист та реінтеграцію в суспільство у здоровий спосіб. Це стало можливим завдяки тому, що програми дозволяють українцям легально в'їжджати до країн ЄС, отримувати екстрену допомогу, подорожувати країнами ЄС та інтегруватися в приймаючі країни, куди вони переїжджають, що в свою чергу допомагає запобігати незаконному перевезенню мігрантів. Однак без додаткових ефективних превентивних заходів з боку міжнародної спільноти продовжує існувати ризик того, що нинішня криза може призвести до того, що беспрецедентна кількість українців стане жертвою торгівлі людьми в усіх його формах. Торговці людьми націлені на вразливі групи, особливо під час кризи, а відсутність під час конфлікту доходу, доступу до охорони здоров'я, освіти, порушення верховенства права, забезпечення доступу до основних потреб, формують надзвичайно вразливе населення, а тому заходи профілактики, підтримка та захист є абсолютно ключовими. Рішення багатьох європейських країн (крім Великої Британії) надати українцям безвізовий режим характеризується як превентивний захід, що забезпечує стійкість проти торгівлі людьми та експлуатації з двох основних причин. По-перше, тому що це дозволяє українцям, які тікають від війни, отримати доступ до роботи, охорони здоров'я, освіти тощо щонайшвидше та легше, і це розглядається як захисний фактор від торгівлі людьми та експлуатації, зокрема. По-друге, тому що безвізова політика зменшує потребу подорожувати незаконними маршрутами, які самі по собі можуть збільшити ризики торгівлі людьми та експлуатації [9, с. 21–37].

Приблизно 90 відсотків осіб, які залишили територію України, є жінками, і вважаються особливо вразливими до торгівлі людьми, особливо з метою сексуальної експлуатації. Спостерігачі повідомляли про вербування українських жінок і дівчат для секс-трафіку за кордон. У мережі зростає кількість пошукових запитів «український ескорт» та інших пошукових термінів, пов'язаних із сексуальною експлуатацією українських жінок і дівчат. Торговці людьми здійснювали пошук переміщених українців через інформацію, розміщену в Інтернеті або в соціальних мережах [10, с. 1–3].

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй у своїй доповіді про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, від 15 квітня 2017 року повідомив про зв'язок між сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом, і торгівлею людьми та зазначив, що термін «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», також охоплює торгівлю людьми, яка вчиняється в умовах конфлікту з метою сексуального насильства (експлуатації). Крім того, у Резолюції United Nations Security Council від 20 грудня 2016 року вперше було розглянуто зв'язок між торгівлею людьми, сексуальним насильством, тероризмом і транснаціональною організованою злочинністю. Цією постановою було офіційно визнано сексуальне насильство як тактику тероризму.

Як вже було зазначено, переміщені особи набувають особливої вразливості до торгівлі людьми через такі основні фактори ризику як ускладнення економічної ситуації, втрата можливостей для отримання доходу, нестабільність надання основних послуг. Проте навіть для українців, які не є переселенцями, війна та її економічні наслідки підвищують вразливість людей до торгівлі людьми. Опитування 2022 року показало, що більш ніж половина українців ризикують стати жертвами експлуатації та готові прийняти ризиковану пропозицію роботи, яка може призвести до експлуатації. Це стосується все частіше освічених українців у тому числі українських чоловіків, які прагнуть задовольнити свої потреби Тенденція нехтування або мінімізації ризиків торгівлі людьми для чоловіків все частіше піддається критиці. Хоча переважно йде зосередження на ризиках за межами кордонів України, варто виділити «експлуатацію під час самого збройного конфлікту» як головну проблему для чоловіків і хлопчиків, які залишилися в Україні [9, с. 21–37].

Згідно наявних даних російські сили примусово перемістили сотні тисяч українців, у тому числі тисячі дітей і щонайменше 2000 сиріт до РФ та на окуповані території через свої програми фільтрації і депортації, у тому числі багатьох із них у віддалені райони. Ці люди дуже вразливі до торгівлі людьми. У березні 2023 року Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента РФ Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини при президенті РФ Марії Львової-Белової, відповідальних за незаконне переміщення українських дітей до РФ. Продовжують надходити повідомлення про те, що сили, очолювані РФ, в районах, де уряд України не може забезпечити дотримання заборон щодо використання дітей у збройних конфліктах, вербують дітей з метою їх використання для прямої чи непрямої участі у збройному конфлікті в якості бійців, для виконання збройних обов'язків на блокпостах, інформаторів, листонош, а також як живий щит [10,

с. 1–3]. Kidd, A. стверджує, що доцільніше використовувати термін «діти, пов'язані зі збройними силами або озброєними групами», оскільки є певні сумніви щодо твердження, що всіх дітей-солдатів слід розглядати як жертв торгівлі людьми, що в свою чергу вимагає більш змістовної аргументації [1, с. 48–51].

Elam, J., зазначає, що нещодавно прийнятий Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) / Office for Democratic Institutions and Human Rights Кодекс практики щодо забезпечення прав жертв і постраждалих від торгівлі людьми є розширенням існуючої політики щодо захисту жертв і постраждалих. Він пропонує конкретні вказівки державам-членам OSCE щодо поведінки, залучення, розширення прав і можливостей жертв та постраждалих від торгівлі людьми, а також базується на життєвому досвіді самих постраждалих. Практичний кодекс має на меті звести до мінімуму будь-яку додаткову травму, завдану жертвам і постраждалим після їх взаємодії з зацікавленими сторонами, що займаються боротьбою з торгівлею людьми, включаючи урядові організації, засоби масової інформації та громадянське суспільство. Крім того, Кодекс практики пропонує рекомендації з урахуванням гендерних аспектів, обмежень фізичних можливостей, культурних і релігійних міркувань, які повинні використовуватися спільно, яка займається боротьбою з торгівлею людьми. Державам-членам OSCE рекомендовано сприяти залученню осіб, постраждалих від цього злочину, до розробки та оновлення законодавства, політики та протоколів щодо боротьби зі злочиним торгівлі людьми, використовуючи їх життєвий досвід [11, с. 2–5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проблема торгівлі людьми не обмежується однією країною чи навіть одним континентом. Зосереджуючись на торгівлі людьми, постійної уваги вимагає обговорення систематичної експлуатації жертв і подальшого порушення прав людини в міжнародному контексті, через огляд причин торгівлі людьми, регулювання та запобігання їй. Загальновизнано, що торгівля людьми є проблемою прав людини. Однак на практиці важко розглянути правозахисні аспекти цього явища, характер зобов'язань, покладених на держави під час збройного конфлікту. Тому важливим є сприяння кращому розумінню багатогранних проблем, притаманних торгівлі людьми в умовах воєнного конфлікту, формування зобов'язань, покладених на держави, і сприяння цілісному підходу дослідження практичних прикладів, що поєднує теорію та практику у боротьбі із торгівлею людьми на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Аналіз показує, що розуміння торгівлі людьми як фахівцями, так і суспільством у цілому продовжує формуватися дискусіями, зосередженими на сексуальній експлуатації. Таке вузьке тлумачення правопорушення створює ризики для того, що інші форми експлуатації не отримують рівного визнання, а це, у свою чергу, в наступному може мати наслідки для жертв торгівлі людьми, крім сексуальної експлуатації, які не отримують належної підтримки та допомоги. Тому повинно бути повернуто більше уваги до комплексного підходу у наукових дослідженнях та політичних рішеннях міжнародного партнерства, співпраці, взаємної правової допомоги та обміну інформацією з метою боротьби та викорінення торгівлі людьми у всіх її формах, враховуючи наслідки війни в Україні.

Література

1. Kidd A. Unavoidable exploitation? Conflict, agency and human trafficking. *Human trafficking in conflict: Context, causes and the military*. Springer International Publishing. 2020. P. 43–60.
2. Muraszkievicz J., Fenton T., Watson H. *Human trafficking in conflict: Context, causes and the military*. Palgrave Macmillan. 2020. 360 p.
3. Stark L., Seelinger K.T., Ibala R.-M., Tovpeko Y., Mukwege D. Prevention of conflict-related sexual violence in Ukraine and globally. *The Lancet*. 2022. 399(10342). P. 2173–2175. URL: https://www.researchgate.net/publication/360508047_Prevention_of_conflictrelated_sexual_violence_in_Ukraine_and_globally (дата звернення: 15.10.2023).
4. Kumar B.N., James R., Hargreaves S., Bozorgmehr K., Mosca D., Hosseinalipour S.M., AlDeen K.N., Tatsi C., Mussa R., Veizis A. Meeting the health needs of displaced people fleeing Ukraine: Drawing on existing technical guidance and evidence. *Lancet Reg Health Eur*. 2022. P. 100403. URL: <https://europepmc.org/article/med/35721694> (дата звернення: 15.10.2023).
5. Альохін А., Кириченко С., Кориневич А. та ін. Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України. За заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янної. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». Київ, 2017. 216 с.
6. McAlpine A., Hossain M., Zimmerman C. Sex trafficking and sexual exploitation in settings affected by armed conflicts in Africa, Asia and the Middle East: systematic review. *BMC Int Health Hum Rights*. 2016. 16 (1), 34 p.

7. Armed Conflict and Trafficking in Women. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH Sector Project against Trafficking in Women, 2004. URL: https://www.peacewomen.org/sites/default/files/gtz_armedconflictandtraffickingwomen_trafficking_jan2004_0.pdf (дата звернення: 15.10.2023).

8. 2022 Trafficking in Persons Report: Ukraine. Office to monitor and combat trafficking in persons. *U.S. Department of State: вебсайт*. URL: <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/ukraine/> (дата звернення: 15.10.2023).

9. Cockbain E., Sidebottom A. The war in Ukraine and associated risks of human trafficking and exploitation. *Independent Anti-Slavery Commissioner*. 2022. URL: <https://humantraffickingsearch.org/wp-content/uploads/2022/05/ucl-iasc-2022-roundtable-report-the-war-in-ukraine-human-trafficking-and-exploitation.pdf> (дата звернення: 15.10.2023).

10. 2023 Trafficking in Persons Report: Ukraine. *U.S. Department of State: вебсайт*. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/ukraine/> (дата звернення: 15.10.2023).

11. Elam J. The OSCE/ODIHR Code of Practice for Ensuring the Rights of Victims and Survivors of Human Trafficking: A Survivor's Perspective. *Journal of Human Trafficking, Enslavement and Conflict-Related Sexual Violence*. 2023. URL: <https://www.uitgeverijparis.nl/en/tijdschriften-online/journal-of-human-trafficking-enslavement> (дата звернення: 15.10.2023).

References

1. Kidd, A. (2020). Unavoidable exploitation? Conflict, agency and human trafficking. *Human trafficking in conflict: Context, causes and the military*. Springer International Publishing, 43–60.

2. Muraszkiewicz, J., Fenton, T., & Watson, H. (2020). *Human trafficking in conflict: Context, causes and the military*. Palgrave Macmillan.

3. Stark, L., Seelinger, K. T., Ibala, R.-M., Tovpeko, Y., & Mukwege, D. (2022). Prevention of conflict-related sexual violence in Ukraine and globally. *The Lancet*, 399(10342), 2173–2175. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/360508047_Prevention_of_conflictrelated_sexual_violence_in_Ukraine_and_globally

4. Kumar, B. N., James, R., Hargreaves, S., Bozorgmehr, K., Mosca, D., Hosseinalipour, S. M., AlDeen, K. N., Tatsi, C., Mussa, R., & Veizis, A. (2022). Meeting the health needs of displaced people fleeing Ukraine: Drawing on existing technical guidance and evidence. *Lancet Reg Health Eur.*, 100403. Retrieved from <https://europepmc.org/article/med/35721694>

5. Alokhin, A., Kyrychenko, S., Korynevych, A. et al. (2017). *Viina bez pravyl: henderno-obumovlene nasylstvo, poviazane zi zbroinym konfliktom na skhodi Ukrainy* [War without rules: gender-based violence associated with the armed conflict in the east of Ukraine]. NGO “Eastern Ukrainian Center of Public Initiatives”. Kyiv [in Ukrainian].

6. McAlpine, A., Hossain, M., Zimmerman, C. (2016). Sex trafficking and sexual exploitation in settings affected by armed conflicts in Africa, Asia and the Middle East: systematic review. *BMC Int Health Hum Rights*, 16 (1), 34.

7. Armed Conflict and Trafficking in Women. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH Sector Project against Trafficking in Women. (2004). Retrieved from https://www.peacewomen.org/sites/default/files/gtz_armedconflictandtraffickingwomen_trafficking_jan2004_0.pdf

8. 2022 Trafficking in Persons Report: Ukraine. *U.S. Department of State: website*. Retrieved from <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/ukraine/>

9. Cockbain, E., Sidebottom, A. (2022). The war in Ukraine and associated risks of human trafficking and exploitation. *Independent Anti-Slavery Commissioner*. Retrieved from <https://humantraffickingsearch.org/wp-content/uploads/2022/05/ucl-iasc-2022-roundtable-report-the-war-in-ukraine-human-trafficking-and-exploitation.pdf>

10. 2023 Trafficking in Persons Report: Ukraine. *U.S. Department of State: website*. Retrieved from <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/ukraine/>

11. Elam, J. (2023). The OSCE/ODIHR Code of Practice for Ensuring the Rights of Victims and Survivors of Human Trafficking: A Survivor's Perspective. *Journal of Human Trafficking, Enslavement and Conflict-Related Sexual Violence*. Retrieved from <https://www.uitgeverijparis.nl/en/tijdschriften-online/journal-of-human-trafficking-enslavement>